

УДК 378.091.64-028.14:811.161.1'243

НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ ДЛЯ РОБОТИ З ВІДЕОМАТЕРІАЛАМИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Білик О.М., канд. пед. наук, Сухорукова О.М. (Харків)

Розглядаються структура і зміст навчальних посібників для роботи з відеоматеріалами під час вивчення російської мови іноземними студентами та слухачами підготовчих факультетів.

Ключові слова: відеоматеріали, навчальний посібник, російська мова як іноземна, іноземні студенти.

Билык Е.Н., Сухорукова Е.Н. Учебные пособия для работы с видеоматериалами при изучении русского языка как иностранного. Рассматриваются структура и содержание учебных пособий для работы с видеоматериалами при изучении русского языка иностранными студентами и слушателями подготовительных факультетов.

Ключевые слова: видеоматериалы, учебное пособие, русский язык как иностранный, иностранные студенты.

Bilyk O.M., Sukhorukova O.M. Textbooks for the Work with Video Materials in the Process of Learning Russian as a Foreign Language. The structure and content of the textbooks for work with video materials in the process of learning Russian as a foreign language by foreign students and students at preparatory departments.

Key words: video materials, textbook, Russian as a foreign language, foreign students.

Метою навчання іноземних студентів російської мови є формування комунікативної компетенції, необхідної для здійснення соціокультурного й професійного спілкування. Реалізація цієї мети залежить від використання відповідних методів та засобів навчання. Одним із таких засобів є відеоматеріали, що дозволяють наочно спостерігати за функціонуванням предмету вивчення – російської мови в природній ситуації спілкування. Незважаючи на активне використання відеоматеріалів у навчальному процесі та їх різноманітність, методика роботи з ними ще недостатньо розроблена.

Робота з відеоматеріалами потребує наукового вивчення та відповідної організації, застосування методичних розробок та навчальних посібників, які допомагають належним чином організувати навчальний процес. Нажаль, на сьогодні в методичному забезпеченні викладання російської мови як іноземної бракує таких посібників, тому відеоматеріали викладачами використовуються інтенсивно, але несистематично. Таким чином, проблема розробки науково-методичних засад створення навчальних посібників для роботи з відеоматеріалами під час вивчення російської мови як іноземної є **актуальною**, оскільки відповідає вимогам часу і зумовлена стрімкими змінами, що відбуваються в сучасному навчальному процесі й навчальному середовищі.

Сучасні науково-методичні дослідження не обходять своєю увагою проблему використання відеоматеріалів у навчальному процесі. Варто згадати науковців, які, розглядаючи проблеми викладання російської (української) мови як іноземної, одноставно стверджують, що використання мультимедійних технологій інтенсифікує навчальний процес, збагачує його зміст, збільшує мотивацію у вивченні мови (К.К. Арутюнян, Л.Б. Бей, А.А. Корнилов, В.В. Тараненко та ін.) [1; 2; 5; 7].

Е.М. Джурко та В.Л. Комарова вказують на здатність відео моделювати реальні ситуації мовлення і створювати таким чином ефект контакту з мовним середовищем. На початковому етапі навчання вони пропонують працювати з мультфільмами “Вінні Пух”, “Малюк і Карлсон”, “Чебурашка” і дають певну схему роботи з ними: вступна бесіда, введення нової лексики, перегляд та опитування з метою з’ясування загального розуміння змісту, озвучування окремих епізодів [4: 70].

Розглядаючи відеофільми як один із мультимедійних засобів навчання, С. Дерба виділяє декілька етапів роботи з ними: підготовчий етап, перегляд, завершальний етап. На першому етапі вона пропонує здійснювати лінгвокраїнознавчу роботу, семантизацію ключової лексики, повідомлення про тему фільму та мету його перегляду. Після перегляду пропонується перевірити ступінь розуміння фільму й обговорити його зміст. Після другого перегляду, під час якого коментуються події або мовний матеріал, перевіряється розуміння деталей фільму. На останньому етапі дослідниця пропонує бесіду

за фільмом, його озвучування, переказ, складання діалогів, розповідей, драматизацію [3: 257].

Л.Г. Елізбарашвілі для розвитку вмінь та навичок аудіювання в іноземних студентів використовує кінофільми, відзначаючи, що саме завдяки ним створюється освітнє іншомовне середовище. Для своєї роботи з кінофільмами автор спирається на методику, яка була запропонована Г.Г. Гордиловою [9: 196].

Багато уваги навчальним відеофільмам приділила Г.І. Кутузова. Нею були визначені та описані види навчальних відеофільмів як складової частини мультимедійних технологій; розроблено єдину для всіх дисциплін структуру відеозаняття та систему завдань, побудовану на принципі міждисциплінарних зв'язків. Вона пропонує проводити роботу з навчальним відеофільмом у три етапи. Перший етап – підготовчий (зняття мовних і понятійних труднощів, настанова на перегляд відеофільму). Другий етап – демонстрація відеофільму, розвиток умінь сприйняття відеоінформації. Третій етап – розвиток навичок та вмінь монологічного мовлення [6: 230–269].

Таким чином, проблемі дослідження використання відеоматеріалів у навчальному процесі приділяється достатньо уваги. Але, незважаючи на це, варто зазначити, що в сучасній методиці викладання російської мови як іноземної не запропоновано єдиної системи роботи з відеоматеріалами на різних етапах навчання, а також недостатньо висвітлено питання створення навчальних посібників, що супроводжують застосування відеоматеріалів у навчальному процесі.

Метою дослідження є аналіз структури і змісту навчальних посібників, укладених для роботи з відеоматеріалами, створеними студентами і викладачами Харківської державної академії культури і Харківського національного автомобільно-дорожнього університету, і апробованих під час вивчення російської мови як іноземної слухачами підготовчого факультету і студентами базових факультетів.

Відповідно до рівнів мовної підготовки іноземців у ВНЗ України, представлених у Концепції мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах [8: 139], було створено навчальні відеофільми: “Дивимося і вивчаємо (російська мова у відеоситуаціях). Частина 1” (А1 Рівень виживання), “Дивимося і вивчаємо (російська мова у відеоситуаціях). Частина 2” (А2 Передпороговий рівень), “Експерсія Харковом” (В1 Пороговий рівень), “Українська народна архітектура” (В2

Пороговий поглиблений рівень), “Симфонічний оркестр: таємниця гармонії” (В2 Пороговий поглиблений рівень). Кожному із рівнів мовної підготовки відповідає певна методика роботи з відеофільмами, тому для використання запропонованих навчальних відеоматеріалів було розроблено різні системи завдань і створено навчальні посібники з урахуванням відповідності відеофільму рівню мовної підготовки.

Навчальний посібник для роботи з відеокурсом “Дивимося і вивчаємо (російська мова у відеоситуаціях). Частина 1” складається з 5 уроків. Всі уроки мають однакову структуру, яка підпорядковується головній меті роботи з відеоматеріалами – формуванню мовленнєвих навичок й розвитку мовленнєвих умінь. Система завдань має комунікативний, творчий характер. Виконання завдань передбачається в усній формі. Ці завдання розвивають увагу, створюють позитивний емоційний настрій. На кожному занятті здійснюється докладний поетапний аналіз відеофрагмента й мовленнєвого матеріалу, який включено до діалогу. Перед переглядом виконуються вправи для зняття лексико-граматичних труднощів. Далі пропонується переглянути початкові кадри відеофільму без звуку, дати відповіді на запитання. Під час багаторазових переглядів відеофрагмента студенти відзначають слова, які чують, визначають, кому з героїв належать репліки, розташовують фрази у правильній послідовності, слухають й повторюють свою роль. Робота зі стоп-кадром, націлена на розвиток зв’язного мовлення, вимагає розв’язання та обговорення певної проблеми. Під час озвучування німого варіанта відеофрагмента студенти мають не просто проговорити свою роль, а врахувати інтонацію, характер героя. Для виходу у зв’язне мовлення студентам пропонується дати відповіді на питання, що потребують інформації про їхнє життя. Відповідаючи, студенти мають використати інформацію, яку отримали на заняттях. Таким чином відбувається попередній контроль засвоєння вивченого матеріалу. Підсумковою на кожному занятті є вправа, яка передбачає створення власного діалогу за моделлю. Вона спрямована на розвиток умінь усного спонтанного мовлення, на формування вмінь входження в комунікативну ситуацію. Насамкінець студентам пропонується творче домашнє завдання.

Для рівнів А2 та В 1 робота з відеоматеріалами проводиться у три етапи.

Навчальний посібник для роботи з відеокурсом “Дивимось і вивчаємо (російська мова у відеоситуаціях). Частина 2” складається з 4 тем: “Туржоток”, “Соцопитування”, “Роза” та “Новий рік”. Кожна тема містить два заняття, які є, відповідно, першим та другим етапами роботи з відеоматеріалами. Перший етап проводиться до перегляду відеофрагмента. На цьому етапі використовуються різні види вправ, які закріплюють вивчений лексико-граматичний матеріал та готують студентів до сприйняття аудіо- та відеоінформації. Значна увага приділяється формуванню навичок аудіювання, оскільки аудіювання – це один із найскладніших видів мовленнєвої діяльності, який є головним чинником успішного оволодіння іноземною мовою. На другому занятті проводиться перегляд відеофрагмента з настановою на розуміння загального змісту. На цьому етапі відбувається емоційне сприйняття тексту, розуміння підтексту, перевірка розуміння змісту за допомогою питань: *Хто головний герой? Як його звуть? Який він?* тощо. Повторний перегляд проходить із настановою з’ясувати незрозуміле й усвідомити словесний супровід відеоряду. Домашнє завдання має творчий характер: написати свій текст за пропонованою моделлю, розповісти про подібну ситуацію з власного життя, скласти характеристики героїв тощо. Перевірка домашнього завдання відбувається на третьому етапі.

Для рівня В1 призначений навчальний посібник для роботи з відеофільмом “Експерсія Харковом”. Він складається з двох занять, які відображають поетапну роботу з відеоматеріалами. На першому занятті здійснюється підготовка до перегляду відеофільму. Завдання цього заняття спрямовані, в першу чергу, на формування навичок аудіювання, необхідних для сприйняття і диференціації звуків, слів, словосполучень, речень, збереження у пам’яті під час слухання, розуміння мовленнєвого потоку. Друге заняття присвячено перегляду відеофільму. Перед демонстрацією формулюються питання, на які студенти дають відповіді після першого перегляду. Цей етап містить різні види завдань: розрізнення на слух слів та фраз, зіставлення аудіоряду з відеорядом, виділення ключових слів, відповіді на питання, складання власної розповіді на задану тему з використанням інформації, отриманої з відеофільму. Для домашнього завдання пропонується складання власного маршруту екскурсії, який перевіряється на заключному етапі роботи з відеоматеріалами.

Навчальний посібник містить текст відеофільму, що може бути використаний для самостійної роботи студентів.

З відеофільмами, які призначені для рівня B2, також пропонується робота в три етапи, але підготовчий етап триває декілька занять. Навчальний посібник для роботи з відеофільмом “Українська народна архітектура” складається з шести занять. Перші п’ять занять складають підготовчий етап роботи з відеоматеріалами. На цьому етапі формуються фонові знання, що мають дорівнювати знанням носіїв мови, для чого використовуються завдання, що знайомлять студентів із новою лексику. На кожному занятті проводиться аналіз навчального науково-популярного тексту, який містить інформацію, близьку до тематики певної частини відеофільму. Відбір текстів та система вправ спрямовані на закріплення мінімуму загальнонаукової лексики та невеликого шару вузькоспеціальної наукової лексики; на формування уявлень про структуру навчально-наукового тексту, вмінь виділяти основні логіко-композиційні частини тексту, а також головну, додаткову та надлишкову інформацію в абзаці або тексті, складати власне монологічне висловлювання на задану тему. Навчальні тексти посібника систематизують знання з гуманітарних дисциплін, відображають методологію наукового знання, логіку процесу пізнання, що об’єднує різні навчальні дисципліни та дозволяє реалізувати принцип системності й функціональності в навчанні.

Останнє заняття першого етапу готує студентів безпосередньо до сприйняття відеотексту. Метою завдань цього заняття є формування навичок аудіювання та зіставлення аудіоінформації з відеоінформацією. Пропонуються такі завдання: поєднати по пам’яті прослухані слова або словосполучення із зображенням; із прослуханих слів вибрати ті, які стосуються названої теми; за ключовими словами назвати тему висловлювання тощо. На шостому занятті (другий етап) відбувається перегляд відеофільму. На початку заняття формулюються питання, відповіді на які студенти дають після першого перегляду. Під час наступного перегляду використовуються вправи, спрямовані на розуміння окремих частин тексту, визначення головної та додаткової інформації, ключових слів, термінів, понять. На заключному етапі перевіряється творче домашнє завдання: написати відгук про відеофільм; скласти сценарій власного відеофільму; знайти інформацію, що розширює зміст побаченого фільму тощо. Навчальний

посібник містить також текст відеофільму, необхідний для самостійної роботи студентів, та словник термінів, який дозволяє в разі потреби знайти термін та з'ясувати його значення.

Для рівня В2 створено також навчальний посібник “Симфонічний оркестр: таємниця гармонії”, який складається з п'яти занять. На першому етапі, який охоплює чотири заняття, здійснюється попередня підготовка до сприйняття відеофільму. Перші три заняття містять навчальні науково-популярні тексти, які відображають тему заняття та співвідносяться зі змістом відеофільму. Запропоновані тексти служать основою для активізації та удосконалення мовленнєвих умінь і навичок. Також за допомогою текстів вводиться та закріплюється лексичний матеріал. Серед граматичних вправ пропонуються такі творення прикметників від іменників, конструювання складнопідрядних речень із атрибутивними відношеннями, заміна дієприкметникового звороту складнопідрядним реченням. На четвертому занятті вдосконалюються вміння і навички у видах мовленнєвої діяльності, необхідних для сприйняття відеофільму. Головна увага завдань цього заняття зосереджена на вдосконаленні навичок аудіювання. До подібних завдань, що використовуються в попередньому посібнику, додаємо ще вправу на конспектування аудіотексту. П'яте заняття – це другий етап роботи з відеоматеріалами, на якому власне відбувається перегляд відеофільму. Метою першого перегляду фільму є відповіді на питання, поставлені до початку перегляду. Далі за допомогою різних видів завдань здійснюється поетапний аналіз відеофільму. На останньому етапі здійснюється перевірка творчого домашнього завдання, яке передбачає створення власного монологічного висловлювання: написання сценарію фільму про оркестр народних інструментів, складання розповіді про музичний інструмент, на якому грає студент, написання відгуку про переглянутий відеофільм. Заключна частина посібника містить завдання для самостійної роботи, словник музичних термінів та текст відеофільму.

До всіх розглянутих навчальних посібників додається диск з записом аудіо- та відеотексту.

Таким чином, досвід використання навчальних відеофільмів у процесі вивчення російської мови як іноземної свідчить, що застосування відеоматеріалів вимагає чітко продуманого

організаційно-методичного супроводу, враховуючи й створення відповідних навчальних посібників. Робота з навчальними відеоматеріалами має бути належним чином організована, мати чітку структуру з декількома етапами, що повторюються кожного заняття. Кожне заняття також має будуватися за обґрунтованою схемою, яка сприяє формуванню мовленнєвих умінь та навичок в умовах, наближених до реальної комунікації. Навчальні посібники для роботи з відеофільмами мають містити основний мовний та мовленнєвий матеріал, необхідний для успішного оволодіння змістом відеофільму. Головним призначенням таких посібників є формування у студентів навичок аудіювання, співвіднесення аудіо- та відеоінформації.

У подальшому вважаємо за доцільне створення мультимедійних навчальних комплексів, посібників з урахуванням попередніх напрацювань у царині використання відеоматеріалів у процесі мовної та фахової підготовки іноземних студентів. На підставі викладеного матеріалу варто відзначити, що в системі навчальної роботи з іноземними студентами нагальною потребою є створення освітньо-культурного середовища, яке б сприяло досягненню мети перебування іноземних громадян у вищих навчальних закладах України – отримання ними якісної професійної освіти, формування особистості фахівця, підготовленого до роботи в умовах сучасного інформаційного суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнян К.К. Застосування мультимедійних технологій у процесі викладання мов у ВНЗ / К.К. Арутюнян // Викладання мов у вищих навчальних закладах на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: тези XIV Міжнар. наук.-практ. конф. 3-4 червня 2010 року – Х. : ТОВ “ЕДЕНА”, 2010. – С. 12–13.
2. Бей Л.Б. Новые технологии в учебном процессе как средство развития креативности студента / Л.Б. Бей // Проблемы и перспективы подготовки иностранных студентов в условиях реформирования высшего образования : материалы Междунар. науч.-метод. конференции к 80-летию ХНАДУ (Харьков, 26-27 октября 2010 г.). – Х. : ХНАДУ, 2010. – С. 23–28.
3. Дерба С. Застосування мультимедійних засобів на практичних заняттях з української мови як іноземної / С. Дерба // Теорія і практика викладання української мови як іноземної : зб. наук. праць. – Львів, 2011. – Вип. 6. – С. 253–258.

4. Джурко Э.Н. Использование мультимедийных средств в обучении русскому языку как иностранному / Э.Н. Джурко, В.Л. Комарова // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки : тези XIV Міжнародної науково-практичної конференції (ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 3-4 червня 2010 р.). – Х., 2010. – С. 69–71.
5. Корнилов А.А. Интеграционные процессы и роль мультимедиа в образовании / А.А. Корнилов // Викладання мов у вищих навчальних закладах на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки: тези XIV Міжн. наук.-практ. конф. 3-4 червня 2010 року – Х.: ТОВ “ЕДЕНА”, 2010. – С. 94 – 96.
6. Кутузова Г.И. Междисциплинарные связи в обучении иностранных студентов / Г.И. Кутузова. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2008. – 379 с.
7. Тараненко В.В. Опыт использования интерактивных средств обучения в презентации нового грамматического материала / В.О.Тараненко // Проблемы и перспективы подготовки иностранных студентов в условиях реформирования высшего образования : материалы Междунар. науч.-метод. конференции к 80-летию ХНАДУ (Харьков, 26-27 октября 2010 г.). – Х. : ХНАДУ, 2010. – С. 162–169.
8. Ушакова Н.І. Концепція мовної підготовки іноземців у ВНЗ України / Н.І. Ушакова, В.В. Дубічинський, О.М. Тростинська // Викладання мов у вищих навчальних закладах на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки : зб. наук. праць. – Х., 2011. – Вип.19. – С. 136–146.
9. Элизбарашвили Л.Г. Использование современных информационных технологий в развитии навыков и умений аудирования иностранных студентов-нефилологов / Л.Г. Элизбарашвили // Проблемы и перспективы подготовки иностранных студентов в условиях реформирования высшего образования : Материалы Междунар. науч.-метод. конференции к 80-летию ХНАДУ (Харьков, 26-27 октября 2010 г.). – Х. : ХНАДУ, 2010. – С. 194–197.